

XX. YÜZYILIN BAŞINDA TRABZON'DAKİ UKRAYINLER*

Lev BIKOVSKI

Çev.: Reüde Hacıömerova

Giriş

Mühendis Prof. V. İvanis ve edebiyatçı Y. Lavrynenko'nun tavsiyeleriyle, birkaç senedir boş zamanlarımda yaşam öykümü yazmaya başladım. Tabii kendime değil de, çevremdeki insanlara, ortama ve olaylara daha çok önem verip yazıyorum. Bunları ayrı makaleler şeklinde yazmayı uygun gördüm. Yazılanların hepsi basılmıştır. Şimdi zamanım bol, çalışmalarımı aynı şekilde yazmaya ve yayınlamaya devam ediyorum.

Yazdıklarımın birisini burada sunuyorum. Ama birkaç uyarım olacak.

1-Trabzon'daki eski Ukrayna komiseri Mikola Oleksiyoviç Sviderskiy bu yazının ana şahsiyetidir

2-Bunu 1918 yılından 1963 yılına kadar beklemiştim, tam 45 yıl. Ama komiser öldü ve söz verdiği hatıraları bırakmadı.

3-O zaman kendi hatıralarımı, diğerlerinin hatırladıklarını ve bazı basın kaynaklarını kullanarak yazmaya başladım. Bu hatıralarımı rahmetli Sviderskiy'e bağışlıyorum. Tanımlamam kısadır, ama ileride genişletileceğini ve ayrı broşür şeklinde yayınlanacağını umuyorum. Bu araştırma yeteri kadar detaylı ve tam olmadı. Keşke bunu, Sviderskiy kendisi yazsaydı.

Stepan Samiyenko'nun "Şöhret günleri" hatıralarını okuduktan sonra I. Dünya Harbi ve ondan sonraki kurtuluş savaşlarını ben de hatırlamış oldum.¹

* Bu rapor 11 Ağustos 1963 yılı ABD'de Utah Eyaleti Salt Lake şehrinde Ukraynalılar toplantısında okunmuş, Londra'da çıkan *Kurtuluş Hareketi sosyal-siyasi ve bilimsel-edebi aylık dergi*'nin Kasım-Aralık 1963 tarih ve 11-12 (191) numaralı sayısında yayımlanmıştır.

¹Stepan Samiyenko "Dni Slavi" (Ukrayna ordusu albayının hatıraları) ABD'deki özgür Ukrayna Bilimler Akademisi, New York 1958, 8, s.132 .

1614 yılı Ukrayna Kazaklarının Küçük Asya sahillerine yaptıkları başarılı deniz seferi hakkındaki bilgileri Ukrayna tarih kronolojisinden öğreniyoruz. O zaman Sinop ve Trabzon şehirleri yakılmıştı.

Bu vakalardan sonra tam üç asır geçmiş, tarihi tablo değişmişti. XX. yüzyılın başında Ukrayna Kazakları tarafından yakılan Trabzon, 1917-18 yıllarında Moskova ordusu baskını nedeniyle Kazaklardan medet umuyordu. Bir zamanlar Türkleri sömürenler, şimdi onları koruyorlardı.

Böylece Ukrayna-Türkiye ilişkilerinde yeni, daha iyi bir devir başlıyordu. Bu hatıralarımda, o çok az bilinen vakaları aktarmaya çalıştım.

1916 yılı sonbaharında Rus-Alman ordusu kuzey cephesinden (Pskov ve Estonya’da çalışmışım) Petrograd’a (St. Petersburg) dönmüştüm. Mühendis Persiyanov beni Rus ordusu beşinci Türkistan askeri kolor-dusunun inşaat bölümü mühendisi olarak yazdırmıştı. Kolordu, o zamanlar savaşın Rus-Türk cephesindeydi. Albay Belayev’in rehberlik yaptığı inşaat bölümü, Trabzon’da bulunuyordu. Moskovalılar Anadolu’ya yeni ayak basmışlardı.

Tayinim çıktıktan sonra trenle Moskova, Sicheslav, Rostov, Balacarı, Bakû, Tiflis’i geçerek Batum’a ulaşmışım. Oradan gemiyle Trabzon’a gelmişim. Bilinçli olarak Trabzon’u seçmişim. Eski Rus imparatorluğunun farklı bölgelerini öğrenmek istiyordum. Güneyde bulunduğum 1916-18 yılları süresince çok yenilik öğrenmişim, etkilenmişim. Bunlar benim dünyaya bakışımı ve faaliyetimi de çok etkilemişti.

1917 yılı Rus inkılâbı zamanında Trabzon’da çalışıyordum. Yerli “Ordu Askeriye Komitesi”ne Ukraynalıların üyesi olarak seçilmişim. Aynı zamanda Trabzon şehrinin Ukraynalılar Cemiyeti organize edilmişti. Müteşebbislerden biri de bendim. “Ukraynalılar Cemiyetinin Haberleri” neşredilmeye başlamıştı.² Kars alayının rehberi Gritsko Himenko baş editördü. Ben de bu işe katılmışım.

O zamandan itibaren gazeteciliğe başlamışım. Kısa bir süre sonra Ukraynalı askerler yerli Rus ordusunu terk etmeye, ayrı kolorduyu teşkil edip Moskovalılara -özellikle inkılâp taraftarlarına- karşı mücadeleye başlamışlardı.

Mühendislik çalışmalarımı durdurup siyasi faaliyete, esasen Ukraynalılar milli mücadelesine başlamışım. Trabzon’daki yerli Ukraynalılarla sık sık görüşmeler, toplantılar yapıyorduk. O zamanlar Rusya Bilimler Akademisi üyesi Prof. Agatangel Krymsky Trabzon’a gelmişti. Onunla irtibatımı kesmiyordum.³

“Ordu Askeriye Komitesi” yaptığı çalışmada, Rus-Türk cephesindeki askerlerin sağlık problemleri olduğunu tespit etmişti. Taze erzak yeter-

² Ukraynalılar Cemiyetinin Haberleri Dergisi, No: 1-5, Trabzon.

³ Lev Bıkovskiy: “Akademik A.Y. Krymsky Raporu”, ”Novi Dni” aylık dergisi, Nisan 1954.

sizliğinden dolayı beslenme yetersizliğine bağlı skorbit hastalığına yakalanmışlardı. Bu yüzden askerlerin dişetleri kanıyor, dişleri dökülüyordu. Askerler malul oluyordu. Muayenelerden sonra doktorlar Frenk üzümü şurubuyla tedavi etme kararı almışlardı. Maalesef erzak arasında, yeterli miktarda Frenk üzümü bulunmuyordu. Kolordu üst düzey komutanları bu meseleyi ihmal ediyordu. Bu nedenle Komite, bir Gürcü arkadaşla birlikte beni, gereken ilaçları bulmamız için Moskova'ya göndermişti.

Üstlerin ve Rusların direnmesine rağmen kolordunun Ukraynalı askerleri ayrı kolorduya geçmeye devam ediyorlardı. Trabzon'da bulunan Kars alayının Ukraynalı askerleri bayağı kalabalık bir grup halinde ayrılmışlardı. Trabzon'a yakın bir mevkiye yerleşen topçular da Ukraynalıların himayesine geçmişti. Cephenin diğer bölümlerinde Ukraynalılaştırma hareketi kendiliğinden devam ediyordu. Askerler bilinçli olarak Ukrayna ordusu saflarına geçiyordu. Bu hareketin rehberliğini, Kars alayı komutanları ve Ukraynalılar Cemiyeti ile anlaşarak Gritsko Himenko yapıyordu.

Kısa bir süre sonra bize, güç yerine otorite gerektiğini anladık. Ukraynalılaştırılanlar benim Moskova seferimden yararlanmayı düşündüler. Moskova'dan dönüşte Kiev'e uğrayıp Trabzon'daki olaylar hakkında Ukrayna yönetimine haber verdiğim takdirde, bize yardım ederek askerlerimizi Ukrayna'ya naklettirebileceklerini düşünüyorlardı.

1917 yılı yaz başında yola çıkmıştık. Önce gemiyle Batum'a gittik, sonra Tiflis, Balacarı, Rostov şehirlerini trenle geçerek Moskova'ya ulaştık. İlaç bulma işlerini halledinceye kadar aradan iki ay geçmişti. Benimle gelen Gürcü arkadaşın hastalanması da bizi epeyce oyalamıştı.

Yazın sonunda Kiev'deydik. Görevlendirildiğim gibi, Trabzon'daki ordunun Ukraynalılaştırılması hareketini Ukrayna yönetimine bildirecektim. Merkezi Şura ve Simon Petlura rehberliği altındaki Askeri Komitenin üyesi Albay Oleksandr Jukovskiy dilekçeme bakmıştı. Bu arada Kiev basınına Trabzon'daki Ukraynalılar hakkında yazı yollamıştım.

Kiev'deki hazırlıklar bir yandan yürürken ben de Gürcü arkadaşımın anne babamı ziyarete gitmiştim. Onlar Kiev ilinin güneyindeki Zvenigorodtsı kasabasında yaşıyorlardı. Orada bir hafta kalmıştık. Bu zaman içerisinde Özgür Kazaklar Kongresi'ne katılıp, kongreyi Trabzon'daki Ukraynalı askerler adına selamlamıştım. Eski okul arkadaşlarımla da görüşmüştüm. İnkılâp onları farklı durumlarla karşılaştırmıştı.

Kiev'e dönüşümüzde işimizi hallolmuş bulduk. Bizimle Trabzon'a üç temsilci geliyordu. Ukrayın sosyalist inkılâpçısı arkadaş Veliçko, ordu mensubu sosyal demokrat İvan Kostyoviç Gerasimov ve partisiz başçavuş Mikola Oleksiyoviç Sviderskiy.

Onlarla anlaşıp Kiev-Sivastopol trenini bulup Sivastopol'a gittik. Oraya vardığımızda, denizciler ve siviller arasında büyük Ukrayın milli mukavemet harekâtını bulduk. 1905 yılı "Kobzar" derneğiyle başlayan bu

hareket, 1917 yılında inkılâbın başlamasıyla, daha büyük boyutlarda Karadeniz Donanmasının Ukrayna Şurası'na dahil oldu.

Bu arada kendimi yerli Milliyet Cemiyetinin işlerinin ortasında buldum. Denizciler nedense beni “kendi adamları” gibi kabul ediyorlardı. Ayrıca beni Ukraynalı denizciler ortamına dahil ettiler. Onlar bir kahvehanede sık sık toplantı yapıyorlardı. Ukraynalı denizcileri desteklemek adına her türlü yardımı gösteriyorlardı. Ben de bu iş için katkıda bulunduğum için memnundum.

Birkaç gün sonra “Ordu Askeriye Komitesi” için raporu alıp, Ukraynalılaştırma komiseriyle birlikte Trabzon'a dönmeliydik. Sivastopol'dan doğrudan Trabzon'a giden gemi yoktu. Gürcü arkadaşımınla birlikte trenle Mariupol şehrine gittik. Fakat orada boşuna üç gün bekledikten sonra tekrar Sivastopol'a döndük.

O sıralar işler hafiflemişti ve Genel Askeri Sekreterlikten şöyle bir telgraf gelmişti: “*Trabzon bölgesine Komiser olarak Sviderskiy'i vazifelen-diriyorum. Petlūra*” Bu yüzden Veliçko ve Gerasimov delegasyona katılmayacaklardı. Onlar kısa bir süre için denizci arkadaşlara yardım etmek üzere Sivastopol'da kalacaklardı.

Trabzon bölgesinin komiserlik görevine Sviderskiy'in seçilmesi çok uygundu. 12 Aralık 1892 yılı Volın, Poçayev (Ukrayna) doğumlu Mikola Oleksiyoviç Sviderskiy, eski Rus ordusunda başçavuş vazifesini ifa ediyordu. Cephedeki Ukraynalıların kolordular kurmalarının ilk girişimcilerindendi. Bu amaç uğrunda çalışmak üzere Kiev'deki Ukrayna Merkezi Şurasına delege olarak gönderilmişti. Bu işlerde tecrübeliydi. Hiçbir parti taraftarı olmayan Ukraynalıların milli kurtuluşu idealini taşıyan vatanperver Sviderskiy'nin, çevresiyle her zaman arkadaşça ilişkileri vardı. Bu özellikleri, onun tayin edildiği makama layık olduğunu gösteriyordu.

Bir süre sonra Sviderskiy'le ikimiz “Kral Karlo Ruminski” gemisine binip yola çıktık. Gemi Odessa, Sivastopol, Yalta, Kerch, Novorossiysk, Adler, Sochi, Batum şehirlerini geçerek Trabzon'a ulaşmıştı.

Trabzon'da bizi Ukraynalılar Cemiyeti'nin üyeleri, Ukraynalılaştıran askerler kolordusu ve yerli militanlar sevinçle karşıladılar. Sviderskiy işe coşkuyla başladı. Ukraynalılaştırma işini sürdüren Sviderskiy, Ukraynalı askerlerin yeni şubesi olan “Yüz Gaydamaklar”ı (yeniçerilere benzetilebilir) kurdu. Onun, Ukraynalı askerlerin Rus-Türk cephesinden ayrılmasıyla ilgili olarak gerçekleştirdiği tehlikeli ve zor çalışmalarından ikisini çok iyi hatırlıyorum.

Birinci olay Sviderskiy'in gelişinden hemen sonra meydana gelmişti. Trabzon'daki Ukraynalı askerler, Ukrayna Devlet Komiseri Sviderskiy'i selamlayarak geçit töreni düzenlemişlerdi. Çok gergin bir ortamda gerçekleştirilen bu yürüyüşü, meslektaşlarıyla birlikte bizzat Sviderskiy organize etmişti. Bu gösteri, Ukraynalı askerlerin Rus ordusuna değil de, Ukrayna

Devlet yönetimine tabi olduğunu açıkça gösteriyordu. Rus ordusu böyle bir şeye karşı tepki göstermesine rağmen engellemeyi başaramamıştı.

Yerli ahali arasında (Türk, Rum, Ermeni ve askerler) Trabzon'a yeni ancak Rus olmayan bir hâkimiyetin gelişi hakkında söylentiler başladı.

Askerler yürüyüşle Sviderskiy'i selamladıklarında ben de onun yanında duruyordum. Kars alayı, Platana'daki topçular ve diğer bütün Ukraynalı askeri kolordular Sviderskiy'in önünden geçerek, "Yaşasın Ukrayna" deyip selamlıyorlardı. Bu arada, Rus askerleri tarafından gösterilebilecek ani bir tepki durumuyla karşılaşılırsa, savaşa hazır olunmak için topçuların bir kısmı Platana'da bırakılmıştı.

Yürüyüşü sivil ahali ve diğer asker toplulukları seyrediyordu. Ukraynalı askerler geçiyordu da geçiyordu. Tahminimize göre 1.500 asker vardı. Ukrayna bayrağını yücelten bölümler bitmişti. Ordu yürüyüşü devam ediyordu. Ancak bu kez Leh bayraklarını taşıyan Rus üniformalı askerler geçiyordu. Onlar da Sviderskiy'i aynen selamlıyordu.

Yürüyüşün devamında Gürcü ve Ermeni bayraklı askerler geliyordu. Herkes heyecana kapılmıştı ve kıyıda seyredenler de, sivil ahali de artık yürüyüşe katılmışlardı.

Bu birkaç binlik kitle Ukrayna milli marşı eşliğinde Komiserin önünden geçerken "Yaşasın Ukrayna" diyordu. Bir saat süreceği tahmin edilen tören, Trabzon'un dar sokaklarında tahmin ettiğimizden daha uzun sürdü. Herkes yeni Ukrayna yönetimini kutluyordu.

Sonradan öğrendik ki, diğer milletlerin askerleri de kendi dayanışmalarını göstermek için törene katılmışlardı. Böylece dayanışmalarını resmi olarak bildirmiş oldular.

Ukraynalıların ordu töreni hakkındaki haber Trabzon'a hızla yayılıp, cephenin içerisine, İç Anadolu'ya ulaşmıştı. Bu durum, her Ukraynalı askeri etkilemiş ve onların da ayrı kolordulara ayrılmasını teşvik etmişti. Her geçen gün M. Sviderskiy'e gelen delegeler, kendilerinin de bu oluşuma katılacaklarını bildiriyorlardı. Ukraynalıların organizasyon hareketi, yeni bir sürece giriyor, aynı zamanda Rus ordusunun hakimiyetine karşı tepki de artıyordu.

İkinci olay ise, Ukraynalılar Askeri Kongresi'ydi. M. Sviderskiy, 1917 yılının sonbaharında herkesi Trabzon'a davet etmişti. Rus-Türk cephesinden bu davete icabet eden ikiyüz civarında Ukraynalı delege gelmişti. Kongre; başçavuş, ordu yönetmenleri, doktorlar, taşıt servisi ve basit askerlerden oluşuyordu. Askerler çoğunlukta idi. Diğer raporlar sırasında Tiflis cephesinin üstlerine gidecek ve ordu Ukraynalılaşması dilekçesini verecek delege seçimleri hakkında karar alınmıştı.

Kongrenin kapanışından hemen sonra 10 kişilik delege (askerler, doktorlar ve ben) Tiflis'e yol almıştık. Diğerleri orada birkaç hafta durup hiçbir sonuç alamadan ayrılmıştı. Ben ise, boş zamanımda dolaşarak şehri öğreniyor, Tiflis'teki Ukraynalılar kolonisiyle irtibat kuruyordum. Bu sırada

asker memuru ve militan Artem Drajevskiy'le tanışmıştım. O sırada, "Kafkas Arkasındaki Ukrayın Haberleri" almanasını yayınlamaya başlamış, beni de bu işe davet etmişti. İki makalemi vakayinamenin ilk sayılarında yayımlatmıştım.

Birkaç hafta kaldığım Tiflis'ten hiçbir sonuç alamadan ayrıldım. 1917-1918 yıllarının dönüm noktasıydı, Trabzon'a geldim. Burada büyük değişimler olmuştu.

M. O. Sviderskiy, Ukraynalı askerlerini cepheden ayırıp, onlarla birlikte Ukrayna'ya dönmüştü. Trabzon'da Ukraynalılar Cemiyeti de artık yoktu, herkes gitmişti. Trabzon'da Ukraynalı askerlerden sadece 100 atlı asker (gaydamak) kalmıştı. Bu askeri kurumu Gritsko Himenko organize etmiş, Sviderskiy ise onun işini devam ettirmişti. Bu kurum Kars alayının Ukraynalılar piyadesiydi. Bu birlik, çok kısa zaman içerisinde Trabzon ve civarında komutanlık eden güçlü bir askeri şubeye dönüştü. Bunun birçok sebebi vardı...

Trabzon'a dönünce, tanımadığım Ukraynalı Kazaklarla karşılaştım. Kim olduğumu öğrenince beni durdukları merkeze (üs) götürdüler. Orada eski arkadaşlarıma rastladım. Aralarında bulunan çavuş Brova, eski arkadaşımdı. Basit insan ama büyük Ukrayna yurtseveriydi.⁴ Brova beni, Sviderskiy'nin safdaşı olarak tanıtmıştı. Onların gözünde ben Sviderskiy'nin başlattığı işin "devam ettiricisi" idim.

Kazaklarla birlikte kaldım. Herkes bana bir an önce durumlarını anlatmaya çalışıyordu. Meğer her askerinin iki atı varmış. Ele geçirdikleri silah depolarından bahsediyorlardı. Bunları Ukrayna için yaptıklarını dile getirerek seviniyorlardı. Hatta benim ayrılışımdan sonra neler olup bittiğini anlatmışlardı.

Kazakların anlattıklarından, ordu Ukraynalaşmasının geliştiğini, ama şube komutanlığının tepkisinden dolayı durdurulduğunu öğrendim. M.O. Sviderskiy'in tüm planları, komutanlığın baltalamasına takılıyordu. Sviderskiy sabrını tüketmişti ve Sivastopol'den gemi istetmişti. "Volya" (İrade) adlı toplarla donanmış ve Ukrayna bayrağını yüceltmiş gemi yardımı gelmişti. Bu durum Rus komutanlığını ürkütmüştü. Komutanlığa; "ordu Ukraynalaşmasına izin verin, yoksa her şey havaya uçacak" diye kesin uyarı verilmişti. Hiç konuşma ve uzlaşma niyeti olmayan Rus komutanı Klosovski, hemen Sviderskiy'i şubeye davet etmişti.

General Klosovski misafirleri saygıyla karşılamış, önceki olaylar için özür dilemişti. Kendisinin de tam Rus olmadığını dile getirerek, Ukrayna büyük komiserine nasıl yararlı olabileceğini sormuştu. Hemen orada Ukraynalı askerlerin ordudan ayrılması hakkında telgraf hazırlanmış ve tüm askeri

⁴Trabzon'dan ayrıldıktan sonra, Ukrayna'da anarşist Mahno'nun saflarına giren Brova onun albayı oldu ve Bolşeviklerle savaşırken öldü.

bölgelere gönderilmek üzere Klosovskiy tarafından imzalanmıştı. Bu gelişme üzerine Volya gemisi geri döndü. Ukraynalıların ayrı askeri kolordular haline getirilme işi çabuk tamamlanmış ve askerler Ukrayna'ya gönderilmişti.

M.O. Sviderskiy, Petlura'nın kendisine verdiği görevi başarıyla yerine getirerek askerlerle birlikte Trabzon'dan ayrılmıştı. Ama Trabzon'da düzen sağlanması için 100 askerden oluşan bu birlik bırakılmıştı.

Trabzon'da Ukraynalı askerler olduğu müddetçe her şey yolundaydı. Ama onların ayrılmasıyla birlikte Rus ordusu tamamen demoralize olmuştu. Hatta Kars alayının askerleri şehri soymaya başlamışlardı.

O zaman Trabzon Belediyesi, Türk tüccarları ve Rum bankacılarıyla anlaşış hep birlikte Ukraynalı askerlerden yardım istemişlerdi. Ukraynalı askerler soygun olayları olduğu yere gittiler. Yakalanan eşkıyaları hemen vurdular, gerisinin silahlarını alıp kovdular. Önemli yerlere bekçi koyuldu. Askerler, içişlerine karışmadan düzeni sağlamayı sürdüreceklerine Belediye'yı inandırmışlardı. Şehrin sakinleri bundan dolayı çok minnettardı ve askerler için özel vergi ödemeye başlamışlardı. İşte, 1614 yılında Trabzon'a baskın yaparak şehri yakıp yıkanlar, 1917 yılının sonunda şehrin koruyucuları olmuşlardı.

Bu zamandan itibaren 100 askerlik ordu, Trabzon ve civarında askeri hakimiyeti ele geçirmişti. Kaçak askerler cepheden Trabzon limanına geldikleri için Ukraynalı askerler tarafından hemen tutuklanıyordu. Kaçakların silahları ellerinden alındıktan sonra, sırasıyla ve belli bir düzen içinde Ukraynalı askerlerinin gözetimi altında "vatana" gönderiliyorlardı. Böylece Ukrayna'ya gidecek silah depoları doluyordu.

İki hafta sonra, Rus ordusunun dağılmasından yararlanan Türk cephesinin Trabzon'a kadar ulaşacağı hakkında haber gelmişti. Ukraynalı askerlerin hali bu durumda ne olacaktı? İmha mı edilecekler? Esir mi olacaklar? Komutanlar istişare yapıyorlardı, ama çözüm bulunamıyordu. Tek çare, atlara binip sahil boyu Batum'a doğru ilerleyerek çekilmektir. Ama silah depoları ne olacaktı? Bırakılacak mıydı?

Bazı karamsarlar alay ediyorlardı: *"Askeriye oyunu sona eriyor, şimdi hesap vereceksiniz"* diyorlardı. Katılımcılardan biri şöyle bir teklifte bulunmuştu: *"Türkler Rus ordusuna karşı savaşıyor, bizler Rus değil Ukraynalı orduyuz. Türk komutanlığına Trabzon'da Rus askerlerin olmadığını, Ukraynalıların bulunduğunu haber veren telgraf yollamalıyız. Ukraynalılar Türklere karşı savaşıyor ve zamanı gelince Ukrayna'ya gidecekler. Bu yüzden taarruzu durdurmalarını ve bizim buradan selametle çıkmamızı rica etmeliyiz."*

Telgraf ümitsizce gönderilmişti. 24 saatten fazla zaman geçmişti. Bu arada bekleyen Ukraynalıların sınırları tepelerine vurdu. Ama cevap zamanında yetişti:

“Türkiye Ukrayna’ya karşı savaşıyor, baskın durdurulmuştur.”

Ukraynalılar çok sevinmişti. Gurur duyuyorlardı. Ukrayna’nın değeri, onlar için çok daha artmıştı. Bu yüzden her şey Ukrayna içindi.

İşte ben, böyle bir zamanda Trabzon’a gelmiştim. İki hafta sonra gemiyle Ukrayna’ya dönecektim. Askerlerin isteğiyle, Ukrayna için hazırlanan silah gemiye yüklenmişti. Gemi komiseri ben olmuştum.

Gidiş gergin bir ortamda gerçekleşti. Yolu askerler bekliyor, silahlar yavaş yavaş gemiye yükleniyordu. Askerler “eve, eve” diye uğulduyorlardı.

Gemi, Batum’a doğru yol almıştı. Bundan sonra 100 asker hali ne olmuştu, bilmiyorum. Onlar da az sonra Ukrayna’ya gitmiş olabilir. Çünkü daha sonra bazı askerlerin Ukrayna’da olduğunu duymuştum.

Batum’da Tiflis’li rehberleriyle birlikte 30 hemşireyi de gemiye almıştık. Kadınların bazıları kötü huyluymuş. Onlarla bayağı uğraşmıştık. Geceleyin kadınların biri başçavuşun odasına dalmıştı. Bunu fark eden nöbetçi tayfa herkesi ayağa kaldırmıştı. Suçüstü yakalanan hemşire denize atılacaktı. Bunu zor durdurmuştum. Mahkeme düzenleyip oyalamayı düşünmüştüm. Yakında karaya ulaşacağımızı bildiğim için mahkeme sürecini uzatmaya çalışıyordum. Gerçekten de kara gözükmüncü herkes mahkemeyi unutup görevlerinin başına dönmüştü.

Kerch şehrine yaklaşıyorduk. Bizi bayraklarla kalabalık bir grup karşılıyordu. Kırmızı bayraklar, Tatar, Ukrain, eski çar bayrakları gözükiyordu.

Kerchliler, Ukrayna bayrağını yücelten nasıl bir gemiyi karşıladıklarından habersizlerdi. Bu yüzden genelde: “yaşasın inkılâp” diye bağırınlar duyuluyordu. Bazen de “yaşasın karşıdevrim”. Sahile indikten sonra amaçlarımızın kötü olmadığını bildirip, hemşire kadınları orada bıraktık. Kerch’ten istediği yerlere trenle gidebilirlerdi.

Sivastopol’da bizi yine kalabalık bir grup karşıladı. 1917 yılının inkılâbı buraya da yansımıştı. Şehirde Ukrayna Milli Cumhuriyetinin yönetim kurulu resmi olarak faaliyetliydi. Ama bir yandan da Moskova yardakçıları, limandaki diğer gemilerde kendi “Sovyet”ini düzenleyip denizciler arasında müthiş propaganda uyguluyorlardı. Denizciler, Sovyetlerle birlikte Karadeniz Ukrayna Donanmasını kutluyorlardı.⁵ Bu karışık ve gergin durum sonucu getirdiğimiz silahı kime teslim edeceğimizi şaşırılmıştık. Gemi kaptanı, Bolşeviklerin direktmesine rağmen değerli yükü Karadeniz Ukrayna Donanmasına teslim etmeyi başarmıştı.

Geçirmiş olduğum velveleli yolculuk sonrası çok yorgundum. Trabzon’daki askerlerin hediye ettiği çizmeler de beni hasta etmişti. Sivastopol’da tedavi için bir süre hastanede kalmıştım. Bir zamanlar şehirde açtığımız Ukrayna Kitabevi artık yoktu. Kitaplar satılıp yenileri de gelme-

⁵ Karadeniz Donanması 29 Nisan 1918 tarihinde Ukrayna bayrağını yükseltmişti. O gün tarihte Ukrayna Denizci Bayramı sayılır.

yince, rehber kadın Bolşeviklerden korkup tabelayı kaldırmış ve o mekanı kendi evine çevirmiş.

Tedavim bittikten sonra trenle Kiev'e yol aldım. 1918 yılının Ocak ayıydı. Kuzeye ilerledikçe hava soğuyordu. Duraklayıp diğer trenlere yol veriyorduk. Trenler tamamıyla harpten dönen askerlerle doluydu. Trenimizde Kızıl Ordu askerleri de vardı. Hep yolcuları kontrol ediyorlardı. Askeri kaput giymiştim, şansına bana dikkat etmediler.

Kiev'de çok durmadım. Anne-babamın yanına, Zvenigorodka'ya gittim. Evde birkaç hafta geçirdim. Dinleniyordum, eski arkadaşlarımla irtibat kuruyordum. "Zvenigorodska Dumka" vakayinamesinin neşredilmesine katılmışım. Orada birkaç makalem çıkmıştı.⁶

1918 yılı Şubat ayında Kiev'e döndüm. İl valiliğinde kısa süren kütüphane rehberliği görevinden sonra iş için bazı bakanlıkları gezmeye başladım. Merhum Profesör B. İvannitskiy o zamanlar Orman departmanının müdürüydü. St.Petersburg Orman Enstitüsü mezunu olduğum için, ısrarla departmanda çalışmamı istiyordu. Ama son yıllarda yaşadıklarım, beni alıştığım hayat düzeninden tamamen alıkoymuştu. Onun ricasıyla, "Lisoviy Vistnik" (Orman Habercisi) gazetesinde birkaç makale yayınladım.⁷

Bir süre sonra Dışişleri Bakanlığının basın bölümünde çalışmaya başladım. St.Petersburg döneminden arkadaşım N.Suvortsova rehberimdi.⁸

1918-1921 yılları, hayatımın heyecan ve deneyim dolu Kiev dönemiydi. Ama bu velvele ortamında aklım hep Trabzon'daydı. O dönemin en önemli siması Trabzon Ukrayna komiseri M.O. Sviderskiy'i sık sık hatırlıyordum. Maalesef, Kiev'de onunla buluşamadım. En son 1943 yılında, Polonya'da, Varshava'da görüşmüştük. Trabzon hatıralarını yazacağına dair bana söz vermişti. Maalesef sonra irtibatımız kesilmişti.

1963 yılı Vinnipeg'deki Volın Araştırma Enstitüsü aracılığıyla Sviderskiy ailesini Avustralya'da buldum. Oğlundan, komiser Sviderskiy'in rahmetli olduğunu öğrendim. M.O. Sviderskiy, Trabzon'dan Kiev'e döndükten sonra kısa bir süre Dışişleri Bakanlığında özel memur olarak çalışmıştı. Alman asıllı Ukraynalı Elisavetta Vaydenbah'la evliydi. Bir kızı, bir oğlu vardı. 1920 yılında Volın'e göç etmişlerdi. O zamanlar Volın'de Polonya hakimiyeti vardı.

M.O. Sviderskiy kültür ve kooperatif alanlarında çalışıyor, bir yandan da Volın'deki dini hayata da iştirak ediyordu. II. Dünya Harbinden sonra Sviderskiy ailesi dağılmıştı. Oğlu Ukrayna ordusu saflarından Almanya'nın

⁶"Ukrayna'nın Geleceği", "Bizim Eğitim Vazifemiz", "Akılsızca İdarecilik", "Zvenigorodska Dumka", Zvenigorodka, Ocak-Şubat 1918 y.

⁷"Orman İşletmeciliği Konulu Ukraynaca Eserlerinin Bibliografisi", "Gürcüstan'da Şahin Avı", "Zvenigorod Ormanlarının Sahibi", "Lisoviy Visnik", Kiyev, sayı 1-2, 1918.

⁸N.Suvortsova'yı daha sonra Bolşevikler Kharkov'da katletmişler.

Fransız bölgesine düşmüştü. Orada aile kurmuştu. Sviderskiy kızıyla birlikte Almanya'nın İngiliz bölgesine düşmüştü. Eşi 1944 yılında Polonya komünistleri tarafından katledilmişti. Bu haberden sonra Sviderskiy'in sağlığı birden bire bozulmuştu. 1950 yılında Almanya'dan Avustralya'ya göç etmişlerdi.

Buradaki hava Sviderskiy'e daha da kötü gelmişti. Sviderskiy 2 Eylül 1951'de Sidney'de vefat etti. Sviderskiy, benim ve Toronto Askeri Enstitüsündeki general M. Sadovskiy'nin onca ricalarımıza rağmen maalesef hiçbir hatıra yazıp bırakmamıştı. Eski Trabzon Ukrayna komiseri, Simon Petlura'nın meslektaşı, büyük aydınımız M. Sviderskiy böylece ebediyete göçmüştü.